

Betegség és halál a szívgárdában

Glässerné Nagyillés Anikó

A halálra, a halandóságra adott emberi választ a hagyományos társadalmakban évszázadokon át a kereszténység gondolköre határozta meg (MATKÓCSIK 2005, 1–2). Ennek megfelelően nagy hangsúlyt fektettek a halálra való testi-lelki felkészülésre, remélve „jó halál-t”,¹ amely ez üdvözülésüket is jelentette (MATKÓCSIK 2005, 2–3). A halálra való készülődés a közelmúltig megmaradt, sőt az idősek egy része ma is megteszi. Miként lehet a „jó halál” elnyerését a gyermekek számára is érthetővé, elfogadhatóvá tenni? Milyen válaszokat adott a szívgárda gyermekegyesület² erre a krízishelyzetre? Miként támogatták, esetleg segítették beteg vagy haldokló társaikat? Tanulmányomban a halálra adott hagyományos és modern válaszokat vizsgálom. Célom emellett annak bemutatása, hogy mindez miként figyelhető meg a gyermekek szintjén, egy szegedi vallásos gyermekegyesületben, a Szívgárdában.

Viszonyulás a halálhoz (művelődéstörténeti áttekintés)

A középkori és a korai újkor ember a világot a teremtett világ részeként, „mindenható Isten óvó karjaiban” nyugodva képzelte el (IMHOF 1992, 23). A halállal való kapcsolatát a felkészülés, a „jó halál” elnyerésének ígérete határozta meg. A készülődéshez hozzátartozott a lelek „tisztán tartása” és a betegség alázatos viselése. A test eszköz, amelyben a lélek képes átvészelni „evilági megpróbáltatásait” (MATKÓCSIK 2005, 3–4). A járványok és betegségek miatt a gyermekhalandóság

gyakoribb volt, mint napjainkban. Ariés szerint a gyermek „felfedezése” igazán csak a 16. század végén és a 17. században figyelhető meg (ARIÉS 1987, 54). Ettől kezdve, habár a gyermekhalandóság továbbra is magas maradt, megfigyelhetővé vált a gyermek iránti érzékenység (ARIÉS 1987, 49). Ugyanakkor ettől kezdve a halálhoz való viszonyulást a távolságtartás kezdte jellemezni. A 19. században a gyász Velkey Kinga szerint teátrális lett, illetve szigorú társadalmi szabályokhoz kötött volt. Ebben már megjelent a haláltól való félelem. Ehhez igazodtak az illetéktankönyvek is (VELKEY 2012, 2).

Nem véletlen, hogy a halotti búcsúztatók virágkora is a 19-20. században volt. Ezekben a halál lehet kegyetlen és az édesanyára irigy, de sok esetben a gyermek tiszta lelkére utalva inkább vallásos tartalmú, „pozitívabb” képekben jelent meg: a gyermeket Isten „magához hívta fénytrónjához”, Jézus „a kisdedek atyja karjaiba vette, átölelte a gyermeket”, aki ettől kezdve gyakran angyallá, a család őrangyalává vált (GYÖNGYÖSSY 2010,44).

Ez a gondolkodás főként a városban volt jellemző, a falvakban a halált sokkal inkább az élet részének tekintették. Az ő esetükben is nagyon fontos volt, hogy felkészülten, bűneiktől feloldozva érje őket a halál. Ennek érdekében igyekeztek mindent megtenni. Az esti ima például országosan elterjedt (volt), amelyben az ágy, mint „testi-lelki koporsó” jelent meg. Ehhez az is hozzájárult, hogy az éjszakát tartották a halottak idejének, amikor kapcsolatba lehet velük lépni, megijeszthetik a temetőben járókat, megjelenhetnek az álomban. „Az idősek, betegek saját könnyű, szép halálukért fohászknak, s azért, hogy az előre megjelentsék nekik, illetve halottaik békés nyugalmaért.” (KUNT 2005, 48) A hirtelen (szentségek nélküli) halál ellen az asszonyok maguknál tartották a *Hét mennyei szent zár* vallásos

1 Jó halál esetén a haldokló fel tudta venni a szentségeket, nem hirtelen halt meg, keveset szenvedett vagy a szenvedéseit méltósággal, türelemmel viselte.

2 Főként Jézus Társaságához kötődő, Jézus Szívét tisztelő 6 és 14 év közötti gyermekek vallásos egyesülete.

ponyvairatot is (BÁLINT 1980, 187). Balázs Lajos szerint a Csíkdomonkoson a közösség számon tartotta, hogy a haldokló meggyónt-e? Ha nem, annak erkölcsi következményét³ a hozzátartozói viselték (BALÁZS 1998, 28–29). A halálra való tudatos készülés a legtöbb hagyományos közösség esetében megvolt, ha ez valamiért nem teljesült, a hozzátartozók próbálták segíteni halottaik túlvilági boldogulását. Például ha a gyerekek keresztleetlenül hunyt el, védőszentje, Szent Iván napján segíthettek rajta. A szülők penitenciát vállaltak: nem ettek gyümölcsöt. Vagy idegen gyermeknek ajándékozták vagy a tűzbe dobták kis halottjukért (KUNT 2005, 59). Ha egy nő várandósan halt meg, szokás volt (például a palócoknál), hogy minden szükséges kelléket vele temettek, amely az újszülött ellátásához és a keresztelőhöz szükséges, mert hitük szerint az anya a másvilágon fogja megszülni gyermekét (KUNT 2005, 86). A halott gyermeket korozsma⁴ba öltöztették, koporsóját keresztanyja vitte ki a hóna alatt a temetőbe. Kisgyermeket nem volt szokás siratni. Úgy tartották, hogy angyal, aki a család mennyei pártfogója lesz.⁵ Másrészt hitük szerint a könnytől föld a gyermek alatt lucskos, ingoványos lesz, és így nem járhat az angyalokkal (BÁLINT 1980, 199). Ezek a hiedelmek a 20. században is megmaradtak.

A vallás szerepének megváltozása a 19. században

A vallás és a társadalom viszonyára kihatottak II. József rendeletei, például a szerzetesrendek feloszlatása, papnevelők központosítása, ami felvilágosult abszolutista politikájába illeszkedett. A korszaknak az egyházzal, mint az államot kiszolgáló eszközről vallott elképzelése, hosszú

3 Balázs Lajos szerint a halál előtti gyónás nem csak egyéni szükséglet, hanem a közösség megítélése (halott és a hozzátartozóké) miatt is fontos volt, mert az emberek látenszen és diszkréten ellenőrzés alatt tartottak ilyen eseteket, illetve mindig lereagálták a hozzátartozók, de akár a pap felé is, ha nem megfelelő viselkedést, bánásmódot tapasztaltak (vö. Balázs 1998, 28–29).

4 Keresztszülőktől kapott öltözet.

5 Ugyanez a hit jelenik meg a halotti búcsúztatókban is (vö. Bálint 1980, 199).

távon hatott az egyháziatlan és vallástalan élet kialakulására, ami a 19. század első évtizedeire igen jellemző volt (vö. GÁRDONYI 2006, 279–280). Kósa szerint ugyanakkor egyházaktól való távolodás hosszú történeti folyamat volt, amely azonban nem lineáris, hanem a vallási válságok és megújulási mozgalmak ciklikus hullámmozgása (KÓSA 2002, 250). Európa más országaiban ez szintén megfigyelhető volt. Ugyanakkor ellentétes tendenciaként a 19. század közepétől, elsősorban a szerzetesrendeknek köszönhetően a társulatalapítások új hulláma kezdődött el. Ezek egyre inkább megbecsültté váltak a 19. századi lelkipásztorok szemében, akik alkalmas eszköznek látták a társulatokat arra, hogy a híveket az egyház szervezetéhez erősebben kössék (BARNA 2011, 27). A vallás világmagyarázó szerepe, különösen a városokban fokozatosan csökkent, az élet különféle problémáira egyre inkább világi válaszokat adtak. A vallásosság fokozatosan visszaszorult a magánáhitatra és a vallásgyakorlás intézményesült alkalmaira (KAPITÁNY–KAPITÁNY 2007, 383–384).

A gyermekek vallásos nevelését az erre a célra létrejött egyesületek látták el. Ezek közé tartozott a Jézus Szíve Szövetség gyermektagozata, a szívgyárda is. A szívgyárda hitbuzgalmi egyesület volt, amelyben a vallásosság elmélyítésére helyezték a hangsúlyt. Vezetői ugyanakkor fontosnak tartották, hogy a gyerekekkel ne csak a foglalkozások idejében törődjenek, hanem közösséget is teremtsenek a számukra. Ebből adódóan az oktatás mellett szociális feladatokat is elláttak. Ide tartozott a betegekről való gondoskodás és a halottak elbúcsúztatása. Ezek Lauri Honko rítuskategóriái szerint krízisrítusok illetve életfordulós rítusok voltak (HONKO 1997), amelyek kihatottak nemcsak az egyén, hanem a közösség életére is, velejárójuk pedig a bizonytalanság érzete volt. A problémára adott válaszban az egyház álláspontja tükröződött, amelyben megfigyelhető volt egyrészt a társadalom változására, a modernsége adott válasz, másrészt azonban továbbélt a premodern világkép is.

Betegséghez és halálhoz való viszonyulás a szívgárdában

A szívgárdában a gyermekek hetente vettek részt foglalkozásokon („szívgárda gyűléseken”), ahol a szívgárda vezetői nemcsak a lelkigyakorlatokat és az elméleti teológiai tudást tartották fontosnak, hanem a hit, a vallás gyakorlati megélését, gyakorlását is. A betegekért való imádság, a betegek látogatása fontos feladatuk volt a gárdistáknak. Ezzel is kifejezhették a közösséghez való tartozást, az egymással való törődést, felelősségtudatot. Ezeket a kezdeményezéseket a vezetők fogták össze, akik többnyire tanítói is voltak a gyermekeknek. A gárda egyik vezetője⁶ ennek lényegét így foglalta össze: „*A betegek az Urnak különös kegyeltjei. A magával tehetetlen embert elhagyni lelketlen dolog! Ha az egészséges gyermekekért oly sok áldozatot hoz a gárda, mennyivel inkább kell megtennie a kis szenvedőkért: különösen azokért, akiket a betegség hosszabb időre ágyhoz köt!*”⁷ Ennek megfelelően nem csak imádkoztak beteg társaikért, hanem meglátogatták őket, „lelki vigaszban” részesítették őket. Az értük való imát a vezetők a hetiparancsok⁸ közé is beemelték. A gárdavezetők és a lelkivezetők is eljártak emellett hozzájuk. Az utóbbiak szentségekben részesítette őket, a vezetők pedig próbálták szimbolikusan bevonni őket a közösség munkájába, például közös imakilenced imádkozás, apróbb kézimunka (festés, ragasztás) formájában. Ezek a lelkivezetők esetében családlátogatással is összekapcsolódhattak.

A betegekről való (elsősorban lelki) gondoskodás segített abban, hogy a közösségből ideiglenesen kikerült kisgyermek továbbra is a közösség tagjának érezze magát, másrészt a többi tagja is tudta, hogy hasonló helyzetben ő is részesülni fog a többiek támogatásában. Ezáltal a társadalmi szerepvállalást is megtanulták.

A tagok – vagy esetenként a szívgárdán kívüli gyermekek – betegség esetén a lelki támogatás mellett szociális támogatásban is részesültek, amelyet a gárdavezetők családtagjaik, barátaik, a szívgárdát támogató jótékonyági nőegyletek révén tudtak megtenni.

A gyermekek imával való segítsége egy idő után olyan hathatósan bizonyult, hogy a tanítók, gyermekek környezete is megkérte őket egy-egy probléma (betegség, munka, pénzszükség) ilyen módon történő segítésére.⁹ Olyan is előfordult, hogy a jó halál reményében kérték a szívgárda segítségét. A gyermekek eleget tettek a levélíró kérésének: „*A következő levél már valóban be is számolt a boldog halálról. Az Ur meghallgatta a gyermekek imáját, amit ők nem akartak csak általánosságban kérni, hanem vigyáztak rá, hogy valami konkrét dologgal járuljanak égi Atyájuk elé...*”¹⁰ Müller Lajos, a szívgárda mozgalom lelki atyja vallotta, hogy a Szentlélek könnyebben képes működni a gyermekekben, mint a felnőttek esetében, mert „*a gyermeki szívben a Szentlélek működése sokkal kevésbé kétséges, mert alig talál akadályra. A teljesen szándékos s szokásos bűn még nem vetett árnyat a hit fényére, a szenvedély még nem szennyezte be Isten eleven templomát. Az ily lélekben Isten teljesen otthonosan érzi magát...*”¹¹ Ebben a kijelentésben tükröződik a gyermeki ártatlanságról alkotott elképzelés, amely főként a 17. századtól figyelhető meg, amikor a gyermekről való gondolkodás Ariés szerint gyökeresen megváltozott,¹² illetve ezért tartották az imáikat is hathatósabbnak.

Jézus Szívének 4. ígérete, hogy „biztos menekülünk lesznek életükben, de főképp haláluk óráján”, melyet a gyermekeknek szánt imalap így folytat: „*Jézuskának kezét fogva haladsz majd az életem át, Szívére von és üdvözít, ha üt az utolsó órád.*”¹³ A szívgárdisták a „Jézuskával” való találkozásra

6 Nem írta alá, de valószínűleg Dombrádi (Dolch) Anna tanítónő gondolata, aki a legtöbb beszámolót írta, gépelte.

7 A Szeged-rókusai állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja krónikájának III. kötete, 44. oldal, 1939-1941-es tanév. Jezsuita Levéltár és Rendtörténeti Könyvtár (továbbiakban: JTMR.) II. 4.5.

8 Feladatok, imaszándékok egy-egy hétre, amelyeket mindig a foglalkozásokon, vagyis a gárdagyűléseken kaptak meg a gyermekek.

9 A Szeged-rókusai állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja krónikájának II. kötete, 70. oldal, 1938-1939-es tanév. JTMR.II. 4.5.

10 A Szeged-rókusai állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja krónikájának II. kötete, 74. oldal, 1938-1939-es tanév. JTMR.II. 4.5.

11 Müller 1912. 13.

12 vö. Ariés 1987, 143

13 A Szeged-rókusai állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja krónikájának II. kötete, 53. oldal, 1938-1939-es tanév. JTMR.II. 4.5.

a felnőttekhez hasonlóan imádságokkal, gyónással készülődtek, illetve a haldokló gyermekek a gyónás mellett felvették a betegek szentségét is. „*Most tiszta a lelkem. Én jól elkészültem. Ki tudja, ha felnőtt koromban halok meg, hogyan talál a halál?*”¹⁴ A halálra való készülés összekapcsolódhatott az áldozattal, a másokért vállalt szenvedéssel,¹⁵ amely Jézus emberekért vállalt szenvedésére, kereszthalálára utal. Emellett a felkészülés része lehetett a felebaráti szeretet gyakorlása, a másokkal való törődés is.¹⁶ A fenti idézetben szereplő kislányról halála után mint pártfogóról írtak, aki vigyázott a szívgárdistákra és vezetőikre, illetve aki a kéréseiket az Isten elé viszi.¹⁷ Mindez megegyezik a gyermekek halotti búcsúztató szövegeinek túlvilágról alkotott elképzeléseivel.

A szívgárdisták nemcsak egymásra figyelhettek oda, hanem a közvetlen, illetve tágabb környezetükre is. Természetesen az ő halálukhoz is ugyanúgy viszonyultak, mint a szívgárdistáéhoz. Erre példa 1937-ben az a kislány, aki a nagymamája halálakor a nagyanyja Jézuskával való találkozását hangsúlyozta.¹⁸ A szívgárdában a vallás gyakorlatias megélését hangsúlyozták, amelynek része volt a másokkal való törődés is. A szegedi Csillagbörtönben raboskodó asszony gyermekének sírjáról való gondoskodás példa erre: halottak napján a szívgárdisták közül néhányan kimentek a temetőbe,¹⁹ hogy kigyomlálják sírját, virágot vigenek rá és imádkozzanak érte.²⁰

Miért tartották a gárdavezetők fontosnak, hogy ezeket a történeteket megörökítsék? Egyrészt emléket állítottak az elvesztett gárdatagoknak, másrészt a gyógyulások, illetve az „örök hazába” való hazatérések bemutatásával példát is akartak állítani a későbbi gyerekek elé. A történetekben szereplő szívgárdisták általában „mintagárdisták” voltak, tehát általuk azokat az erényeket, ilyen helyzetben elvárt viselkedési normákat tudták felmutatni, amelyet minden tagról elvártak: gyónás, gyakori imádság, Istenre hagyatkozás, sorsának méltósággal való viselése. Ugyanakkor a szívgárda többi tagjától a betegekről, haldoklókról való gondoskodást, az értük való imádkozást várták el. Ezek nem csak a szívgárda, hanem a társadalom közösségi normái közé is tartoztak, különösen a parasztság körében. Másrészt, a vallásos egyesületben a halálkép premodern megközelítése érvényesült, amelynek középpontjában Istennel és Jézus Szívével való egyesülés állt. Ebből adódóan a halál a negatív tartalom mellett pozitív üzenetet is hordozott, melynek előfeltétele volt, hogy az illető „jó halállal” haljon meg. Ehhez társult az a gyermek-halottbúcsúztatókban is megjelenő hit, hogy a gyermek halála után angyal, illetve a közösség védelmezője lesz, aki képes közvetíteni, közben járni Isten és az emberek között.

A megfelelő felkészülésben segítették a gyerekeket a nagy számban kiadott vallási irodalmak is. A gyermekeknek szánt füzetekben gyakran írtak a szentek életéről és haláláról, amelyet példaként állítottak olvasóik elé. Ezek a történetek a legendairodalmakra épültek, de a gyermekek élethelyzetéhez, ismeretéhez igazították őket. A szövegek között lévő rajzok szintén segítették a megértést és az azonosulást. A bemutatott (általában Árpád-házi vagy Jézus Szíve tiszteletéhez kötődő, fiatalok-gyermekek védőszentjeként ismert történelmi személyek) szentek legfontosabb erényei a tisztaság, mély vallásosság, jótékonyosság, jószívűség, engedelmesség voltak. A füzetek nyelvezete egyszerű, elbeszélő volt. A történet szereplőit már gyermekkorukban megismerték az olvasók. A későbbi szentek ugyanis – a legendáriumokhoz hasonlóan – már

14 A Szeged-rókusi állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja krónikájának II. kötete, 51. oldal, 1938-1939-es tanév. JTMR.II. 4.5.

15 A Szeged-rókusi állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja krónikájának II. kötete, 51. oldal, 1938-1939-es tanév. JTMR.II. 4.5.

16 A Szeged-rókusi állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja krónikájának II. kötete, 52. oldal, 1938-1939-es tanév. JTMR.II. 4.5.

17 A Szeged-rókusi állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja krónikájának II. kötete, 52. oldal, 1938-1939-es tanév. JTMR.II. 4.5.

18 A Szeged-rókusi állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja krónikájának I. kötete, 52. oldal, 1937-1938-as tanév. JTMR.II. 4.5.

19 A történet azért is érdekes, mert a gyermek sírjáról való gondoskodás nem „szervezetten”, a szívgárda keretein belül történt, ugyanakkor az iskolások az ott hallottak hatására döntöttek úgy, hogy a történetekből ismert elhanyagolt sírt rendbe teszik. A történetet az egyik gárdavezető írta le, aki a temetőben járva vette észre a szívgárdistákat.

20 A Szeged-rókusi állami elemi iskola 6 szívgárda-csoportja

krónikájának I. kötete, 107. oldal, 1938-1939-es tanév. JTMR.II. 4.5.

ekkor kitűntek a többiek közül: „Szent Imre minden erényben kivált: tisztalelkű, szeretőszívű, őszinte, bátor, nemes gondolkodású, békeszerető, erősakarátú, nagylelkű, önmegtagadó, áldozatkész volt. A vallásos és hazaszerető ifjú magyarnak minden erénye ragyogott benne” – írta Blaskó Mária író (BLASKÓ 1930, 16). Istenhez való közelségük már gyermekként előrevetítette későbbi sorsukat. Általában fiatalon haltak meg, amely az Istennel/Jézuskával való találkozásukat, egyesülésüket jelentette: „A szent királylány Jézusé lett mindörökre” – írták Szent Margitról (BALI – KÁKONYI 1942, 26). A szentek példamutató életük ellenére sokat szenvedtek, ugyanakkor ez is a javukra válik. Éppen ezért a halál számukra örömteli is, mert felkészülten éri őket. Tudják, hogy az „örök hazába” mennek: „...a huszonhárom éves ifjú szent, boldog mosollyal készült a halálra. A feszületet tartotta és Szűz Mária képét nézte. És egyszerre csak lelke csodálatos képet látott. Megnyilt az ég és egy hófehér sereg vonult a trónon ülő Krisztus Király elé. Elől kisleányok, kisleánykák, utánuk ifjak és fiatal lányok, mind hófehérben, kezükben csodaszép liliummal. A sereg élén pedig saját magát látta, mint hadvezért. Ebben a pillanatban megértette, hogy ez a jövő képe és azt

jelenti, hogy ő, Gonzaga Alajos lesz a tisztaszívű, vallásos ifjúság égi vezére és pártfogója” (BLASKÓ 1931, 54).

A felsorolt történetek arra vonatkozó esetek, hogy a szívgyárda egyesületként és közösségként miként próbált a tagjairól gondoskodni olyan krízishelyzetekben, mint a betegség vagy a halál. Az ezekhez való viszonyulásuk a korszak vallásos gondolkodásába illeszkedett bele, amely a világi gondolkodással szemben a premodern vallásossághoz állt közel. A felmerülő problémákra az egyház a racionális, evilági válaszok mellett a modernitást megelőző közösségi világgépet vette alapul. A szívgyárdisták önmagukra ezekben a szövegekben a teremtett világ részeként tekintettek, eszkatologikus magyarázatokat és vallási válaszokat adva. A halálra való felkészülés fontos volt a „jó halál” elérése érdekében. Ennek elsajátítása egyrészt a közösség igénye volt, amely elvárta az ilyen helyzetben való megfelelő viselkedést. Másrészt az első világháború, az azt követő gazdasági világválság és az azzal járó szegénység, illetve az ekkor jelentkező betegségek következtében ismét magas volt a gyermekhalandóság, ezért is tartották fontosnak, hogy már ekkor készen álljon az Istennek való esetleges találkozásra.

Irodalom

- ARIÈS 1987 Philippe Ariès: *Gyermek, család, halál*. Tanulmányok. Budapest, Gondolat Kiadó, 1987.
- BALÁZS 1998 Balázs Lajos: *Hogyan hal meg a csíkszentdomokosi parasztember: kibékülés Istennel*. Kharon 2 (1998)
- BALI – KÁKONYI 1942 Bali Mária Ildefonsa – Kákonyi Mária Constantina: *Királylány legendája. Imeszerető atyámfiai, ez Margitnak, magyar király leányának gyönyörűséges élete*. Budapest, Korda RT., 1942.
- BÁLINT 1980 Bálint Sándor: *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete* Harmadik kötet. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978-79/2. Szeged, 1980.
- BARNA 2011 Barna Gábor: *Az élő Rózsafüzér társulata. Imádság és imaközösség a 19-21. századi vallási kultúrában*. Budapest, Szent István Társulat, 2011.
- BLASKÓ 1930 Blaskó Mária: *Szent Imre és a gyermek. Jubileumi emlék a Szent Imre Évről a katolikus magyar gyermekeknek*. 1930.
- BLASKÓ 1931 Blaskó Mária: *A kis hős. Elbeszélés Szent Alajos életéből*. Budapest, Szívgyárda Kiadása, 1931.
- BUSCH 1997 Norbert Busch: *Katholische Frömmigkeit und Moderne. Die Sozial- und Mentalitaetsgeschichte des Herz-Jesu-Kultes in Deutschland zwischen Kulturkampf und Erstem Weltkrieg*. Guetersloh: Gütersloher Verlagshaus 1997.
- DEÁKY 2012 Deáky Zita: *A gyermekmunkát meghatározó tényezők Magyarországon a 19-20. század elején*. In: Központban a család 2. kötet. Szerk. Örsi Julianna, Túrkeve-Szolnok, 2012. 37-50.
- IMHOF 1992 Arthur E. Imhof: *Elveszített világok. Hogyan gyúrték le eleink a mindennapokat – és miért boldogulunk mi ezzel oly nehezen...* Budapest, Akadémia Kiadó, 1992.
- FRAUHAMMER 2014 Frauhammer Krisztina: *Imakönyvek: Feltáratlan források*. In: Vallás, egyén, társadalom. Szerk. Barna Gábor – Kerekes Ibolya, Szeged, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2014. 67-87.
- GYÖNGYÖSSY 2010 Gyöngyössy Orsolya: *„Adom végbúcsúzásom, a legutolsó szólásom...” Knapok Dezső halotti búcsúztatói Csanytelek*. Szeged, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2010.
- HONKO 1997 Lauri Honko: *A rítusok osztályozásához*. In: Folklorisztikai olvasmányok I. Szerk. BARNA Gábor, Szeged, József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Tanszék, 1997. 31-44.
- KAPITÁNY – KAPITÁNY 2007 Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: *Túlélési stratégiák: Társadalmi adaptációs módok*. Budapest, Kossuth Kiadó. 2007.
- KUNT 2003 Kunt Ernő: *Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe*. Budapest, Hamvas Könyvek. 2003.
- MATKÓCSIK 2005 Matkócsik Attila: *„A haldoklás teátruma” – Erdély haldokló gubernátora*. Kharon 1-2 (2005)
- MÜLLER 1912 Müller Lajos: *Ima és hivatás*. Apostol Nyomda Részvénytársaság Kiadása, Budapest, 1912.
- VELKEY 2012 Velkey Kinga Margit: *A gyász illemtana. A gyász illemtanának és a halálképnek változása a 19-20. században*. Kharon 4 (2012)

Illness and Death in the Apostleship of Prayer

Anikó Nagyillés Glässer

In my study I examine how the children of the Apostleship of Prayer handled situations of crisis, such as illness or death. The official standpoint of the Church was prevalent in the answers of the teachers, adjusted to the situation at hand. People of the Middle Age and the Early New Age imagined their world to be a part of creation, resting in the “protective arm of God Almighty”. This belief can be observed in the case of the religious child organization as well. Their tutors considered it important to prepare children for death, because in case of a contingent death, they wanted to prepare the achievement of a “good

death” (not a sudden one, achieved by taking the sacraments). On one hand, this met with the concepts of society (mostly the peasantry) regarding death, and reflected the viewpoint of the Catholic Church as well. In albums made by the leaders of the Szeged-Rókus Elementary School’s Apostleship of Prayer there are several stories revolving around the death of a small child, i.e.: “their meeting with Little Jesus”. Therefore, preparing children was not only a part of religious education, but an answer to a particular social issue.

1. kép: Az öldöklő angyal. Forrás: JTMR.II. 4.5. (44.o.)

2. kép: Nyári Marika szívgyárdista sírjánál. Forrás: JTMR.II. 4.5. (48.o.)

3. kép: Beteglátogatás. Forrás: JTMR.II. 4.5. (49.o.)

4. kép: Szent Imre, a mennyország szentje. Forrás: Blaskó Mária: Szent Imre és a gyermek. (23.o)